

УДК 81'255.4:82-312.6] 81'367.335.3
 DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-89-1>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ІДИОМ

Алиєва А. Д.

*кандидат філологічних наук,
 доцент кафедри іноземної та української філології
 Луцький національний технічний університет
 вул. Львівська, 75, Луцьк, Україна
 orcid.org/0000-0001-7888-9776
 sep-tima@ukr.net*

Костик Є. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
 заступник завідувача кафедри іноземної філології, перекладу
 та методики навчання з наукової роботи
 Університет Григорія Сковороди в Переяславі
 вул. Сухомлинського, 30, Переяслав, Київська область, Україна
 orcid.org/0000-0002-7611-0770
 kostyk30@meta.ua*

Ключові слова: *аналог,
 еквівалент, ідіома,
 калькування, контекстуальна
 заміна, переклад.*

Статтю присвячено особливостям перекладу ідіом з англійської мови українською. Актуальність дослідження визначається тим, що переклад ідіом є одним із найважливіх, проте водночас найцікавіших питань перекладацької науки, а складність перекладу ідіоматичних зворотів пояснюється об'ємністю їх семантичної структури. Метою статті є спроба окреслити коло найефективніших способів перекладу ідіоматичних одиниць шляхом виявлення переваг і недоліків кожного з них. Об'єктом дослідження постають ідіоматичні одиниці англійської мови, а предметом – способи їх відтворення. Автори статті наголошують на тому, що перекладач повинен бути обізнаним, ерудованим у сфері культури іншої країни, мати високий рівень культурної компетенції, щоб уміти виявити в іншомовному тексті специфіку певної країни, нації, території, яка відображена в ідіомах, адже кожен народ має свої уявлення, характерний йому спосіб мислення й національну індивідуальність. Обґрунтовано, що з-поміж способів перекладу ідіоматичних одиниць англійської мови українською найбільш ефективними є такі способи їх перекладу, як фразеологічний еквівалент, ідіоматичний аналог, калькування, описовий переклад та контекстуальна заміна. Зосереджено увагу на тому, що під час перекладу важливо застосовувати різні методи аналізу й відтворення, щоб спробувати максимально наблизитися до оригінального значення ідіоми. Якщо в мові перекладу немає аналогів або еквівалентів, можна використовувати описові методи. Встановлено, що до ефективних описових засобів належать порівняння, опис, пояснення та інтерпретація, які допомагають відтворити значення ідіоми якомога точніше й лаконічніше. Принциповим аспектом перекладу досліджуваних одиниць є заборона підміни або редагування унікального колориту ідіоми іншою мовою. Подібності чи відмінності під час розгляду ідіом англійської та української мов засвідчують їхню культурну й ментальну взаємодію.

FEATURES OF THE TRANSLATION OF ENGLISH IDIOMS

Alyieva A. D.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Foreign and Ukrainian Philology Department
Lutsk National Technical University
Lvivska str., 75, Lutsk, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7888-9776
sep-tima@ukr.net*

Kostyk Ye. V.

*Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,
Deputy Head of the Department of Foreign Philology, Translation
and Methods of Teaching for Scientific Work
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Sukhomlynskyi str., 30, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7611-0770
kostyk30@meta.ua*

Key words: *analogue,
equivalent, idiom, tracing,
context replacement, translation.*

The article is devoted to the peculiarities of the translation of idioms from English into Ukrainian. The relevance of the study is determined by the fact that the translation of idioms is one of the most difficult, but at the same time interesting issues of translation science, and the complexity of the translation of idiomatic structures is explained by the volume of their semantic structure. The purpose of the article is an attempt to determine the range of the most effective ways of translating idiomatic units, identifying the advantages and disadvantages of each of them. The object of the research is the idiomatic units of the English language, and the subject is the ways of their translation. The authors of the article emphasize that the translator must be knowledgeable, erudite in the field of culture of another country, have a high level of cultural competence in order to be able to identify in a foreign language text the specifics of a certain country, nation, territory, which is reflected in idioms, because each nation has its own ideas, characteristic him a way of thinking and a national identity. It is substantiated that among the ways of translating idiomatic units of the English language into Ukrainian, such methods of their translation as phraseological equivalent, idiomatic analogue, tracing, descriptive translation and contextual replacement are the most effective. The focus is on the fact that when translating it is important to use different methods of analysis and translation in order to try to get as close as possible to the original meaning of the idiom. If there are no analogues or equivalents in the target language, descriptive methods can be used. It has been established that effective descriptive means include comparison, description, explanation and interpretation, which help to convey the meaning of the idiom as accurately and concisely as possible. The fundamental aspect of the translation of the studied units is the prohibition of substitution or editing of the unique color of the idiom in another language. Similarities or differences when considering the idioms of the English and Ukrainian languages testify to their cultural and mental interaction.

Постановка проблеми. Відомо, що мова – це найважливіший засіб комунікації між представниками різних культур. За її допомогою люди можуть ділитися своїми почуттями й емоціями,

висловлювати власні думки та підтримувати розмову. Однак у процесі перекладу, який у широкому сенсі можна розглядати як засіб міжкультурної комунікації, коли засобами однієї мови виража-

ються думки носіїв іншої мови [1; 2], з'являється чимало труднощів. Виявленням причин помилок у перекладах та їх аналізом займаються дослідники в галузі філології та міжкультурної комунікації. Причиною мовної невідповідності є відсутність правильного еквівалента для вираження того чи іншого поняття або ж відсутність самого поняття в цільовій мові, особливо ідіом, які трактують як стійке поєднання лексем із повністю чи частково переосмисленим значенням [2; 3; 4]. Насамперед це пов'язано із серйозними відмінностями в мовній картині світу представників різних культур.

Питання перекладу у фразеології завжди було актуальним для науковців. Різноманітні аспекти перекладу засобів образності в англійській мові досліджували О. Свешнікова [2], Н. Петрова [1], О. Матвієнків [5] та інші вчені. Заслуговує на увагу робота І. Коломийської [6], яка вивчала особливості вживання фразеологічних одиниць у німецькомовному дискурсі в гендерному аспекті, а також праця Г. Дядюри [7], яка розглядала функціональні параметри образності в науковому стилі. Водночас переклад ідіом англійської мови українською досі залишається актуальним через об'ємність їхньої семантичної структури.

Метою статті є спроба окреслити коло найефективніших способів перекладу ідіоматичних одиниць шляхом виявлення переваг і недоліків кожного з них. **Об'єктом** дослідження постають ідіоматичні одиниці англійської мови, а **предметом** – способи їх перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці пояснюють відмінності в мовній картині світу представників різних культур тим, що деякі поняття є унікальними для однієї культури, а в іншій їх може просто не бути. Отже, представники іншої культури не завжди мають у своїй мові еквіваленти понять, предметів чи явищ, про які йдеться під час комунікації, у зв'язку із чим виникають проблеми перекладу. Наприклад, звичне для української мови слово *доба* як темпоральна одиниця не існує в англійській мові. Схожа ситуація спостерігається зі словом *grandparents*. В українській мові воно означає бабусь та дідусів, а загальне слово для найменування цих родичів відсутнє. Своєю чергою поняття *sibling* (англ.) та *Geschwister* (нім.) перекладаються як *брати та сестри разом*, тобто без поділу за статевою ознакою, як є в українській мові. Точний переклад слова *earworm* – *вушний черв'як*, а за фактом воно використовується для того, щоб розповісти про нав'язливу мелодію або пісню, яка тривалий час «сидить» у голові і від неї не вдається позбутися.

Ще одна причина, через яку виникають труднощі під час перекладу, – лексико-фразеологічне поєднання слів. Цю проблему розглядають багато

лінгвістів у своїх наукових розвідках. Вона полягає в тому, що значення слова не висловлюється одним лише лексичним поняттям (денотацією слова), воно також залежить від тих слів, які його оточують та допомагають зрозуміти його значення більш точно. Спираючись на власну картину світу, українець не замислюючись вживає словосполучення *сильний дощ*. Англійською воно під час дослівного перекладу звучатиме як *heavy rain*, тобто *важкий дощ*, тому під час перекладу важливо враховувати нюанси лексико-фразеологічної сполучності. Часто трапляється так, що значення ідіоми переосмислене настільки, що зрозуміти його справжню суть, не вивчаючи певну картину світу, неймовірно складно. Цей процес викликає величезну кількість труднощів, оскільки досить часто зміст висловів, які використовуються носіями англійської мови, повністю збігається зі значенням деяких фразеологізмів в українській мові, проте їх символіка та спосіб передачі суттєво відрізняються. Відомим є приклад ідіоми *It's raining cats and dogs*. Людина з українською мовною картиною світу не зрозуміє, чому в дослівному перекладі фразеологізму «It's raining cats and dogs» (але як із відра) ідеться про кішок і собак. Деякі дослідники припускають, що на початку XVI ст. покрівлі будинків були покриті товстим шаром соломи, що було вкрай привабливим для котів та собак, оскільки цей матеріал добре зберігає тепло [8; 9]. У негоду, у період сильних злив, тварини в буквальному сенсі зісковзували з дахів і падали вниз. Найімовірніше, із цієї причини дощ в англійців став асоціюватися з кішками й собаками, що падають.

Носій української мовної картини світу переклав би вислів *to be in the black* як *бути в чорному*. Однак насправді він містить інший зміст: коли якась організація не зазнає збитків, а постійно перебуває у плюсі. Навіть людина, яка знає англійську, проте бачить ідіому вперше, припустила би, що її сенс швидше негативний, ніж позитивний, на що вказує чорний колір. Схожа ситуація з ідіомою *to be in the red* – зазнавати збитків. З історії відомо, що бухгалтери для підрахунку доходів і витрат будь-якої компанії використовували чорнило двох кольорів: червоного та чорного. Першим вони виділяли збитки, а за допомогою другого підкреслювали відомості про прибуток [9]. Носії англійської досі використовують ці ідіоми в розмовах про гроші.

Не менш цікавий вислів *Refrigerator rights*, який дослівно перекладається з англійської мови як *права на холодильник*. Однак насправді використання цього вислову вказує на особливо близькі стосунки між людьми, які тепер ділять один холодильник, тобто живуть разом. Своєю чергою вислів *a dead duck* зовсім не пов'язаний із мер-

твою качкою, хоча саме на цей образ наштовхує дослівний переклад ідіоми. Насправді він вказує на якусь марну справу, за яку краще не братися, оскільки невдача в ній забезпечена.

Переклад ідіом – одне з найскладніших завдань у перекладі. небезпека помилки велика вже на першій фазі перекладу, оскільки розрізнити ідіоми можна лише на основі контексту та загальної логіки висловлювання. Помилка веде до спотворення сенсу оригіналу. Під час перекладу ідіоми необхідно передати не лише її зміст, а й стилістичне забарвлення, експресію, яка значною мірою залежить від контексту та не може бути передбачена жодним словником. Переклад ідіом також утруднений тим, що ідіомам, як і іншим лексичним одиницям, властиві такі явища, як синонімія, полісемія та омонімія. Наприклад, і в українській, і в англійській мовах є синонімічні ряди, що позначають життя. Діапазон дуже широкий: від *to pass to the better world* до *to kick the bucket*, що у стилістичному відношенні не ідентично.

Ідіоматичний вислів *there is no love lost between them* має два полярні значення: *вони один одного терпіти не можуть* та *вони один в одному душі не чують* [8; 10]; ідіома *to take the floor* залежно від сфери вживання може означати як *взяти слово для виступу*, так і *ніти потанцювати* [8]. Усі ці приклади підтверджують необхідність ретельного аналізу у процесі вибору способу перекладу ідіом. Теорія перекладу пропонує п'ять способів перекладу ідіом, вибір з-поміж яких залежить від характеру ідіоми та контексту: фразеологічний еквівалент, ідіоматичний аналог, калькування, описовий переклад та контекстуальну заміну.

Фразеологічний еквівалент трактується як образна фразеологічна одиниця в українській мові, яка повністю відповідає за змістом англійському фразеологізму та заснована на одному з ним образі, як-от:

Heel of Achilles – *Ахіллесова п'ята*;
to take the bull by the horns – *взяти бика за роги*;
there is no smoke without fire – *диму без вогню не буває*;
lion's share of something – *левова частка*;
like water off a duck's back – *як з гусака вода*;
let a cat out of the bag – *випустити kota з мішка*;
be as busy as a bee – *працювати, як бджола*;
робити як віл;
time flies – *час летить* [9; 10; 11].

Українські еквіваленти здебільшого є в так званих міжнародних висловах, що трапляються в більшості європейських мов. Значна їх кількість була запозичена різними мовами з одного джерела. Це особливо добре демонструють ідіоми та фразеологізми, пов'язані з античною міфологією чи біблійними оповідями. Фразеологічні еквіва-

ленти можуть бути повними, тобто збігатися за лексичним складом і граматичною структурою, та неповними – мати незначні лексичні чи граматичні розбіжності. Наприклад, англійське *to kill the goose that lays the golden eggs* українською звучить як *вбивати курку, яка несе золоті яйця*, а *to play with fire* – як *гратися з вогнем* [9; 10]. Переклад ідіом за допомогою еквівалентів є найпростішим випадком і не викликає жодних труднощів.

Ідіоматичний аналог – це образна фразеологічна одиниця в українській мові, аналогічна за змістом англійській ідіомі, проте заснована на іншому образі, наприклад:

to be born with silver spoon in the mouth – *народитися в сорочці*;
a bird in the hand is worth two in the bush – *ліпше (краще) нині горобець, як завтра голубець*;
between the devil and the (blue) sea – *опинитися між молотом і ковадлом / між двох вогнів (між двома вогнями); між (межи) молотом і ковадлом; як у лещатах: і туди гаряче, і сюди боляче*;
to beat about the bush – *ходити коло та навколо (околяса, околясом)*;
take hay while the sun shines – *коваль клеple, доки тепле; куй залізо, поки не згасло*;
catch somebody red-handed – *піймати, застати на місці злочину / на гарячому [вчинку]*;
eat like a horse – *бути голодним, як вовк*;
cry over spilt milk – *сумувати за непоправним*;
hot potato – *актуальна тема*;
when pigs fly – *щось у лісі здохне*;
like a cat on a hot tin roof – *як муха в окропі* [8; 9; 10; 11].

Пошук аналогічної ідіоми вимагає від перекладача вільного володіння всіма ресурсами української мови, а також ретельного дотримання стилістичної та жанрової однорідності аналога з ідіомою оригіналу.

В англійській мові трапляються ідіоми, які мають декілька українських аналогів, що відрізняються стилістичними характеристиками та відтінками слововживання, як-от: *not for love or money* – *ні за які гроші; ні за яку ціну; ні за що* [9; 10]. Перекладач здійснює вибір, спираючись на контекст, однак чималу роль відіграє творча індивідуальність перекладача. Вибір аналога вимагає від перекладача ретельного аналізу контексту та відповідності українській ідіомі.

Національно забарвлені фразеологізми варто передавати українськими фразеологічними одиницями, у яких національне забарвлення відсутнє, наприклад:

to fight like Kilkenney cats – *боротися на життя і на смерть; боротися до загину*;
Queen Anne is dead! – *відкрив Америку!*; (нар.)
Диво – на березині бруньки!
to be from Missouri – *Хома невірний*.

Калькування – дослівний переклад англійської ідіоми – поступається двом попереднім способам і застосовується в разі відсутності в англійського еквівалента або аналога ідіоми в українській мові. Отриманий у результаті калькування вислів не є ідіомою в українській мові, а стане оказіональним утворенням, образність якого має легко сприйматися українським реципієнтом.

За допомогою калькування перекладаються англійські прислів'я та приказки, наприклад:

After all, tomorrow is another day! – *зрештою, завтра новий день;*

Keep a dog and bark oneself – *тримати собаку, а гавкати самому;*

He needs a long spoon that sups with the devil – *тому, хто зібрався повечеряти з дияволом, потрібна ложка довша.*

Описовий переклад застосовується у процесі передачі значення англійської ідіоми вільним словосполученням українською мовою. І при цьому неминуча втрата образності, а отже, й експресивної виразності оригіналу. До цього способу перекладач вдається, якщо неможливо використати жоден із проаналізованих вище, наприклад:

to have a skeleton in the cupboard (closet) – *мати особисту чи сімейну таємницю, приховану від сторонніх* (українською мовою немає аналогів вислову *мати скелет у шафі*);

grin like a Cheshire cat – *посміхатися на весь рот;*

Peeping Tom – *людина з нездоровою цікавістю, таємно стежить за іншими;*

the real McCoy – *відмінна річ, щось дуже цінне;*
give a wide berth – *уникати, ухилитися;*
once in a blue moon – *дуже рідко.*

Контекстуальна заміна полягає у використанні такої української ідіоми, яка хоч і не відповідає за значенням англійському фразеологізму, взятому ізольовано, проте з достатньою смисловою і стилістичною точністю передає його зміст у конкретному контексті. Чудовим прикладом для контекстуальної заміни є контекст «*The ridiculous letters the Liberals sent to Mr. Churchill declaring that Tories must not use the word Liberal in describing their policies, for electoral reasons, are a bad joke*», у якому ідіома *bad joke* дослівно перекладається як *поганий жарт*, однак для українського перекладу краще підійде варіант *не від хорошого життя*. Цей переклад є контекстуальним, однак варто зауважити, що така заміна може не підійти для інших контекстів.

Мова залишається важливим і необхідним засобом комунікації між представниками різних культур. Однак мовна картина світу однієї національності може суттєво відрізнятися від мовної картини інших народів, що необхідно враховувати під час перекладу англійських ідіом українською мовою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Щоб уникнути проблем під час перекладу англійських ідіом українською мовою, важливо враховувати особливості ментальності представників обох культур. Із цією метою перекладачі послуговуються різними способами перекладу, з-поміж яких виокремлюють фразеологічний еквівалент, ідіоматичний аналог, калькування, описовий переклад та контекстуальну заміну, щоб максимально наблизитися до оригінального значення ідіоми. До ефективних описових засобів належать порівняння, опис, пояснення та інтерпретація, які допомагають відтворити значення ідіоми якомога точніше й лаконічніше. Важливим аспектом перекладу досліджуваних одиниць є заборона підміни або редагування унікального колориту ідіоми іншою мовою.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в дослідженні перекладу англійських ідіом німецькою мовою.

ЛІТЕРАТУРА

- Петрова Н. Англійські фразеологічні одиниці з національно-культурологічним компонентом. *Іноземна філологія*. 1997. Вип. 110. С. 40–50.
- Свешнікова О. Особливості перекладу фразеологічних одиниць англійської мови на українську. *Прикладна лінгвістика 2014: проблеми і рішення* : матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції студентів та молодих науковців, м. Миколаїв, 22–23 травня 2014 р. Миколаїв : Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2014. С. 15–17.
- Дудик П. Стилїстика української мови : навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
- Корунець І. Порівняльна типологія англійської та української мов : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2003. 458 с.
- Матвієнків О. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у художньому тексті. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*. 2013. Вип. 21. С. 37–43.
- Коломийська І. Особливості вживання фразеологічних одиниць у німецькомовному газетному тексті: гендерний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 272 с.
- Дядюра Г. Функціональні параметри образності в науковому стилі (на матеріалі текстів природничих та технічних наук) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 22 с.
- Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 1985. 555 p.

9. Phraseology. Theory, Analysis, and Applications / ed. by A. Cowie. Oxford : Clarendon press, 1998. 309 p.
10. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Баранцев. Київ : Знання, 2006. 1056 с.
11. American Language Course: Book of Idioms (Slang, Special Expressions, & Idiomatic Language) / Defense Language Institute English Language Center. Lackland Air Force Base, 2003. 67 p. URL: https://hamedeskandari.ir/BookFile/262_B4E40F57-9DE0-4694-B81D-6BDF7B2A7420.pdf.

REFERENCES

1. Petrova, N. (1997). Anhliiski frazeolohichni odyntsi z natsionalno-kulturolohichnym komponentom [English phraseological units with a national and cultural component]. *Inozemna filolohiia – Foreign philology*, iss. 110, pp. 40–50 [in Ukrainian].
2. Sveshnikova, O. (2014). Osoblyvosti perekladu frazeolohichnykh odyntsi anhliiskoi movy na ukrainsku [Peculiarities of translation of phraseological units of the English language into Ukrainian]. *Materialy vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii studentiv ta molodykh naukovtsiv “Prykladna lnhvistyka 2014: problemy i rishennia” [Proceedings of the All-Ukrainian scientific and methodological conference of students and young scientists “Applied linguistics 2014: problems and solutions”]* (Mykolaiv, May 22–23, 2014). Mykolaiv: Admiral Makarov National Shipbuilding University, pp. 15–17 [in Ukrainian].
3. Dudyk, P. (2005). *Stylistyka ukrainskoi movy: navchalnyi posibnyk [Stylistics of the Ukrainian language: a study guide]*. Kyiv: Akademiia, 368 p. [in Ukrainian].
4. Korunets, I. (2003). *Porivnialna ty polohiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov: navchalnyi posibnyk [Comparative typology of the English and Ukrainian languages: a study guide]*. Vinnytsia: Nova knyha, 458 p. [in Ukrainian].
5. Matviienkiv, O. (2013). Osoblyvosti funktsionuvannia frazeolohichnykh odyntsi u khudozhnomu teksti [Peculiarities of the functioning of phraseological units in a literary text]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia “Inozemni movy” – Bulletin of Lviv University. Series “Foreign languages”*, iss. 21, pp. 37–43 [in Ukrainian].
6. Kolomyiska, I. (2017). Osoblyvosti vzhyvannia frazeolohichnykh odyntsi u nimetskomovnomu hazetnomu teksti: hendernyi aspekt [Peculiarities of the use of phraseological units in the German-language newspaper text: the gender aspect]. *Candidate’s thesis*. Chernivtsi: Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, 272 p. [in Ukrainian].
7. Diadiura, H. (2001). Funktsionalni parametry obraznosti v naukovomu styli (na materialy tekstiv pryrodnychykh ta tekhnichnykh nauk) [Functional parameters of imagery in a scientific style (on the material of texts of natural and technical sciences)]. *Extended abstract of Candidate’s thesis*. Kyiv, 22 p. [in Ukrainian].
8. Crystal, D. (1985). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 555 p. [in English].
9. Cowie, A. (ed.) (1998). *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Clarendon press, 309 p. [in English].
10. Barantsev, K. (ed.) (2006). *Anhlo-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk [English-Ukrainian phraseological dictionary]*. Kyiv: Znannia, 1056 p. [in Ukrainian].
11. Defense Language Institute English Language Center (2003). *American Language Course: Book of Idioms (Slang, Special Expressions, & Idiomatic Language)*. Lackland Air Force Base, 67 p. Retrieved from: https://hamedeskandari.ir/BookFile/262_B4E40F57-9DE0-4694-B81D-6BDF7B2A7420.pdf [in English].